

Wéber Júlia – Christoph Gille – Christine Krüger: A szélsőjobboldal befolyása a németországi szociális munkára: Szisztematikus támadások és napi eltolódások¹

Absztrakt

Két német szövetségi államban (NRW 2019, MV 2020-21) végzett feltáró tanulmányok azt a kérdést vizsgálták, hogy a szélsőjobboldal hatással van-e a szociális munkára, és ha igen, milyen módon. A szélsőjobboldal Európa-szerte növekvő befolyásának (1) és a szociális munkához való viszonyának bevezetése (2) után a regionális összefüggések rövid felvázolása (3) és a két tanulmány módszertani megközelítése (4) kerül leírásra. Az általános eredmények bemutatása (5) és a központi kategóriák részletesebb ismertetése (6) után, a befolyások szociális munkára gyakorolt hatásának összegzése (7), valamint a szociális munkára vonatkozó következmények kerülnek megvitátásra (8).

Az eredmények azt mutatják, hogy a hatások mindkét vizsgált német tartomány összes régiójában a szociális munka minden területén megtalálhatók. A szélsőjobboldal saját szociális szolgáltatásai a karitatív tevékenységeket politikai üzenettké instrumentalizálják, és a zárt szcénákban szervezett oktatási programok nagy folyamatossággal léteznek. A külső befolyásolásra tett kísérletek – különösen a politikai szereplők részéről – megnövekedtek, és egyes esetekben drasztikus, akár tömeges fenyegetésekig és fizikai támadásokig terjedő jelleget öltöttek. Végezetül az eredmények a szakmai szociális munkán belüli elmozdulásokra is rámutatnak. Ezek antidemokratikus és inhumánus gyakorlatokban, valamint konkrét kirekesztésekben tükröződnek. Az eredmények alapján fontosnak tűnik a szélsőjobboldali hatások láthatóvá tétele, és olyan intézményesített válaszok közös, szakmán belüli megfogalmazása, amelyek hatékonyak bizonyulnak a támadásokkal szemben.

Kulcsszavak: szélsőjobboldal, szociális munka, Németország

Abstract

Exploratory studies in two German federal states (NRW 2019, MV 2020-21) have examined the question of whether and how the far right has an impact on social work. After an introduction to the growing influence of the far right across Europe (1) and its relationship to social work (2), a brief outline of the regional context (3) and the methodological approach of the two studies (4) are described. After a presentation of the overall results (5) and a more detailed description of the central categories (6), the summary of the impact of influences on social work (7) and the implications for social work are discussed (8).

---

¹ Az alábbi cikk a szerzők 2022 áprilisában a *European Journal of Social Work* szaklapban megjelent angol nyelven megjelentetett publikációja (GILLE – KRÜGER – WÉBER, 2022a) alapján készült. A cikk és a benne más források alapján felhasznált idézetek fordítását Wéber Júlia végezte. A szerzők köszönetüket fejezik ki a Párbeszéd szerkesztősége által közvetített konstruktív lektori véleményekért, valamint Béres-Deák Ritának a cikk nyelvi lektorálásáért.

The results show that the influences are present across all fields of social work and all regions of both federal states examined in Germany. The far right's own social offers instrumentalise charitable activities for political messages and organised educational offers within closed scenes exist with a high degree of continuity. Attempts to exert external influence, especially by political actors, have increased and in some cases have taken on a drastic character, even reaching the stage of mass threats and physical attacks. Finally, the findings also point to shifts within professional social work. These are reflected in undemocratic and inhumane practices as well as specific exclusions. The findings suggest that it is necessary to make the far right's influences visible and to formulate a common institutionalised response within the profession that is effective in countering these attacks.

Keywords: far right, social work, Germany

1 A szélsőjobboldal növekvő befolyása Európában és Németország-szerte

Az elmúlt években a szélsőjobboldal Európa-szerte egyre nagyobb befolyásra tett szert. Ez a megnövekedett befolyás leginkább az olyan pártok választási sikerei által érzékelhető, mint az FPÖ (Osztrák Szabadságpárt) Ausztriában, a Rassemblement National (Nemzeti Gyűlés) Franciaországban, a Dans Folkjeparti Dániában, a holland Partij van de Vrijheid és a Vox Spanyolországban, amelyek nyomás alá helyezik a liberális demokráciát. Néhány országban a szélsőjobboldali szakpolitikák már befolyásolják a szociális munka feltételeit és nyomon követhetők egyes országok c, mint például Lengyelországban a PiS-kormány alatt (KAŹMIERCZAK, 2019) vagy Magyarországon a FIDESZ/KDNP-kormánykoalíciója alatt (FERGE, 2017: 417, 420; MSSKE, 2021).

Az elmúlt években a szélsőjobboldal új erőre kapott a német politikai színtéren is – európai összehasonlításban meglehetősen késői fejleményként, ami Németország fasiszta múltjához, ill. az ezt követő demokratikus társadalmi vonatkozásokhoz köthető. Kulcsmomentum volt, amikor a 2017-es parlamenti választásokon az Alternative für Deutschland („Alternatíva Németország számára” nevű párt, a továbbiakban AfD) a szavazatok 12,6 százalékával bejutott a szövetségi parlamentbe – ez volt az első alkalom a második világháború óta, hogy a német szélsőjobboldali pártok egyikének sikerült átlépnie az öt százalékos küszöböt. A párt 2021-ben 10,3%-kal ismét bejutott a szövetségi parlamentbe. Az AfD választási sikere tartományonként és régióként, például a szavazóköröket közelebbről vizsgálva, nagymértékben eltér, de nagyobb egységekben is egyértelmű különbségek mutatkoznak. Például Nordrhein-Westfalen (NRW)-ben², az egyik itt vizsgált szövetségi tartományban a párt a legutóbbi, 2017-es választáson a szavazatok 7,4%-át szerezte meg, míg a másik vizsgált szövetségi tartományban, Mecklenburg-Vorpommern (MV)-ben 2021-ben 16,7%-ot ért el (további elemzésért ld.: RICHTER – QUENT, 2019).

---

² A cikkben a tartományok eredeti német nevét és ezek rövidítését használjuk, nem magyar fordításukat (Nordrhein-Westfalen és nem Észak-Rajna-Vesztfália, ill. Mecklenburg-Vorpommern és nem Mecklenburg-Elő-Pomeránia).

Az AfD szövetségi parlamentben és a tartományi parlamentekben való megjelenése csupán egy tünete a szélsőjobboldali diskurzusok újraszerveződésének. Az elmúlt években több erőszakos incidens is sokkolta a német társadalom egy jó részét. Így 2019 júniusában Walter Lübcke CDU³-politikus rasszista indíttatású meggyilkolása Kasselben, vagy 2019 októberének Jom Kippur (engesztelés) napján a hallei zsinagóga elleni antiszemita indíttatású fegyveres támadás. 2020 februárjában Hanauban kilenc ember lett egy rasszista gyilkosság áldozata (további elemzés ld.: GILLE – KOHLSCHMIDT, 2022). A szélsőjobboldali attitűdök azonban nemcsak ezekben a szélsőséges cselekményekben nyilvánulnak meg, és nemcsak az állítólagos „peremvidéken” érhetőek tetten, hanem a társadalom minden részét áthatják. A német lakosság szélsőjobboldali attitűdjeit vizsgáló két hosszú távú kutatás a szélsőjobboldali nézetek általános csökkenését mutatja az elmúlt 20 év vonatkozásában, de ugyanakkor a bizonyos társadalmi csoportokra irányuló idegengyűlölő, iszlámellenes vagy szociáldarwinista attitűdök meglehetősen stabilitását jelzik, melyek rendszeresen körülbelül az összlakosság egyötödénél–egynegyedénél tapasztalhatók (vö. ZICK – KÜPPER, 2021; DECKER – BRÄHLER, 2020).

Nem meglepő, hogy a szociális munkát, mint a mindenkori társadalmi változások részét és mozgatórugóját is érintik ezek a fejlemények. Azt, hogy e változások nyomása alá kerül-e és ha igen, hogyan, valamint, hogy ellensúlyozza-e őket vagy akár részt vesz-e bennük, Dunn és Fischer a szakma mélyebb kérdésének tekinti (vö. DUNN – FISCHER, 2019: 7). E kérdés fontosságának ellenére a szélsőjobboldalnak a szociális munkára gyakorolt hatásáról mindeddig néhány tudományos vita született csupán Európában: így az olaszországi Casa Poundról, az új jobboldali ifjúsági mozgalmak jelentőségéről (GRIGORI – TREBING, 2019), valamint a szélsőjobboldali nők jelentőségéről a szociális munka számára (Lehnert – Radvan, 2016). Mindössze egy antológia (FISCHER – DUNN, 2019) tárgyalja a szélsőjobboldal befolyását a szociális munkára nemzetközi perspektívából.

A szélsőjobboldalnak a szociális munka szakma egészére gyakorolt hatásairól még nem készültek szisztematikus kutatások. A cikkben bemutatandó, két német tartományban készült vizsgálat ilyen kísérletet tesz, és két kérdést vet fel. Először is: érzékelik-e a szociális munkát gyakorló szakemberek a szélsőjobboldal hatását a szociális munka szakmára? Másodszor: ha a hatások érzékelhetők, milyen formában jelennek meg és érhetőek tetten? A vizsgálatok célja volt szisztematikus bizonyítékok felszínre hozatala a témával kapcsolatban, valamint a szélsőjobboldal által gyakorolt beavatkozások területeinek, stratégiáinak és funkcióinak felvázolása.

Időközben Németországban két további felmérés is készült, amelyek további bizonyítékokat szolgáltatnak a szélsőjobboldali hatásokról a szociális munkában. Az egyik az AfD parlamenti tevékenységét vizsgálja az ifjúságpolitika területén (HAFENEGER ET AL., 2021), a másik pedig az ifjúsági munkában történő általános politikai beavatkozásokat (SCHUHMACHER ET AL., 2021). Az első megállapítja, hogy az AfD az ifjúságpolitika konkrét témái és intézményei ellen intéz politikai támadásokat, teret szolgáltatva a parlamenti vitákban a szélsőjobboldali diskurzusoknak (pl. a demokráciára neveléssel, az interkulturális vagy gender megközelítéssel kapcsolatban), ezt a stratégiát az összes szövetségi államban megismételve. A második elemzés

---

³ A Kereszténydemokrata Unió (németül Christlich Demokratische Union Deutschlands, röviden CDU) konzervatív néppárt 2005-2021-ig Németországban vezető kormányhatalommal bírt Angela Merkel kancellársága alatt, különféle kormányzati koalíciók élén.

nem korlátozódott a szélsőjobboldali beavatkozásokra, de a megfigyelt incidensek többnyire rasszista vagy antidemokratikus diskurzusokhoz köthetők.

Az említett kutatások a befolyásolás különböző aspektusaira világítanak rá: intézmények ill. szolgáltatások finanszírozásának megkérdőjelezésétől kezdve ezek tartalmi befolyásolásán át az emancipációs törekvések szélsőségesként való megbélyegzéséig. Mindkét vizsgálat megfigyelései összhangban vannak az itt bemutatandó kutatási eredményekkel, és arra is példát szolgáltatnak, hogy a kutatási téma a szociális munka más területeire is kiterjeszhető.

2. A szélsőjobboldal és a szociális munka: ambivalens kapcsolat

Amikor a szélsőjobboldalról beszélünk, akkor azt gyűjtőfogalomként használjuk különböző ideológiai áramlatokra, amelyek középpontjában az a feltételezés áll, hogy „a társadalmi hierarchiák elkerülhetetlenek, természetesen vagy kívánatosak” (VIRCHOW, 2018: 35). A kifejezés magában foglalja a neo-jobboldali, neonáci és jobboldali populista álláspontokat, hogy csak néhányat említsünk a különböző áramlatok közül. A Nouvelle Droits képviselői egy állítólag megváltoztathatatlan kultúrára való hivatkozással aktualizálják a rasszizmus különböző formáit, és újratertik az etnonacionalista eszméket. Ezek Németországban és Európa más részeiben is az utóbbi években újból láthatóvá váltak, például az Identitárius Mozgalom révén. Ezzel szemben a szélsőjobboldaliak, mint a (neo)fasisták vagy a (neo)nácik kifejezetten alkotmányellenes és történelmi revizionista módon lépnek fel és legitimálják az erőszakot (BMI, 2020). A jobboldali populisták viszont kerülnek az explicit fasiszta vagy náci utalásokat; ehelyett népszerű témákat választanak, és úgy állítják be magukat, mint akik a „nép igaz akaratát” képviselik, amelyet meg kell védeni az állítólagos „elit”-től. Közelebbről vizsgálva azonban Salzborn „nem lát jelentős különbséget a jobboldali szélsőséges populista és nem populista formái között”, és ehelyett a jobboldali populistákat „a jobboldali szélsőségesek stratégiai opciójának” tekinti (SALZBORN, 2019: 38).

Az, hogy a szélsőjobboldali diskurzusok és gyakorlatok a szociális munkában is megjelenhetnek, önmagában még nem lenne meglepő feltevés. Hiszen a szociális munka a társadalmi diskurzusokra épül és részt is vesz bennük. De néhány jellemzője miatt a szociális munka különösen kompatibilisnek bizonyul ezekkel az irányzatokkal. Egyrészt ott van a „szociálisra”, azaz „társadalmira” való konstitutív utalás, amely már a nevében is tükröződik. Ha a „közösség”, a „társadalom”, a „nép” vagy a „nemzet” abszolutizálódik, akkor ez a hivatkozás tekintélyelvűvé válhat. Ez különösen Németországban mutatkozott meg a szociális munka nemzetiszocializmusban való részvétele során. Másrészt a heteronómia mozzanata mindig beleíródik a nevelési tevékenységekbe, és összekapcsolódhat jobboldali nevelési koncepciókkal, ahol a pedagógia megint csak tekintélyelvűvé válik. A „vezetés” és a „nép” válik a nevelés céljává, az autonómia és a demokrácia helyébe lépve. Nem utolsó sorban pedig a szociális munka folyamatosan a társadalmi normalitás felé orientálódik. A szakma mindennapi tevékenységébe beleíródnak a „másságot” konstruáló folyamatok, amelyek különbséget tesznek a kívánatosnak tartott és a „problémásként” vagy „deviánsként” megjelölt között. Különösen a „»másságnak« ez a konstrukciója mint a szociális munka konstitutív feltétele” (LEHNERT – RADVAN, 2016: 19) jelent kaput a szélsőjobboldali ideológiák számára.

Ugyanakkor, bár vannak kapcsolódási pontok, számos normatív álláspont szemben áll az embertelen és autoriter gyakorlatokkal. Az IFSW például a szociális munkát olyan szakmaként és diszciplínaként határozza meg, amely az emberek megerősítését (empowerment) és felszabadítását (liberation) segíti. Számos szociális munkás intézmény is ellenzi a szélsőjobboldali mozgalmakat. Németországban ezek közé tartoznak a jobboldal ellen üzemeltetett mobil tanácsadó központok, a szélsőjobboldali csoportosulásokból való kilépést segítő programok vagy a rasszista és egyéb gyűlölet alapú erőszak áldozatainak létrehozott tanácsadó központok. Ugyanakkor ezek az álláspontok és intézmények a 22-es csapdájához vezethetnek, mivel egyes szakemberek azt feltételezik, hogy a szociális munka immunis a szélsőjobboldali hatásokkal szemben. A két német vizsgálat eredményei azt mutatják, hogy ez nincs így.

3. Regionális összefüggések

A szélsőjobboldali hatásoknak a szociális munkában tapasztalt előfordulását és megnyilvánulásait vizsgáló szisztematikus kutatás eddig két különböző német szövetségi államban készült. A Nordrhein-Westfalen (NRW) szövetségi tartományban végzett vizsgálatot 2019-ben végezték a Szociális Fejlesztési Kutatóintézet⁴ megbízásából (GILLE – JAGUSCH, 2019). A Mecklenburg-Vorpommern (MV) tartományban végzett kutatásra 2020/21-ben került sor, ezt a neubrandenburgi alkalmazott tudományok egyeteme saját forrásaiból és MV szövetségi állam különböző programjaiból finanszírozta (GILLE ET AL., 2022).

A két szövetségi tartomány minden tekintetben meglehetősen különböző, ezért különösen érdekes a szélsőjobboldali hatások tanulmányozása e két kontrasztos társadalmi és gazdasági közegben. Míg NRW az ország nyugati részén terül el és legnépesebb szövetségi államként mintegy 18 millió lakossal bír, addig az északkelet-németországi (Keleten Lengyelországgal határos és északon a Keleti-tenger által határol) MV 1,6 millió lakosával a 16 szövetségi állam harmadik legnéptelenebb tartománya. MV területe a német szövetségi államok összehasonlításában a legalacsonyabb népsűrűségű (69 lakos/km²), ezzel szemben NRW tartományban a népsűrűség (525 lakos/km²) az egyik legmagasabb. Míg NRW-ben összesen 30 olyan város van, amelynek lakossága meghaladja a 100 000 főt (a legnagyobbak Köln, Düsseldorf (tartományi főváros), Dortmund, Essen és Duisburg), addig MV-ben egyedül Rostock városa minősül nagyvárosnak, (több mint 200.000 lakossal); a tartományi főváros, Schwerin lakossága 2021-ben 98.469 főt számlált (2021.12.31, LHS, 2022).

MV mezőgazdasági állam, ahol a turizmus fontos gazdasági tényező, és a kis- és középvállalkozások összességében túlsúlyban vannak. Ezzel szemben NRW-ben több munkavállaló dolgozik az ipari szektorban és a nagyvállalatoknál. Harminc évvel a békés forradalom után az egy főre jutó bruttó hazai termék MV-ben 80%-a az NRW-ben termelt értéknek, míg a munkanélküliségi arány 2020/2021-ben mindkét szövetségi államban hasonló mértékűnek bizonyult (kb. 7,5%). Történelmük eltérő alakulása miatt a migrációs háttérrel

---

⁴ Forschungsinstitut für gesellschaftliche Weiterentwicklung, c / o Institut Arbeit und Qualifikation, Duisburg.

rendelkező lakosság⁵ aránya a két szövetségi államban nagymértékben eltér: MV-ben 8%-t, míg NRW-ben 31%-os arányt tesz ki (minden adat: Német Szövetségi Statisztikai Hivatal, 2021⁶). Az 1989/1990-es békés forradalmat követő két évtizedben bekövetkezett gazdasági változások MV-ben 300 000 ember kivándorlásához és jelentősen magasabb, időnként 20%-ot is elérő munkanélküliségi rátához vezettek. MV közigazgatási struktúráit két területi reform során erősen centralizálták, aminek következtében országos összehasonlításban a legcentralizáltabb szövetségi állam. A szélsőjobboldali aktivisták, akik egy jó része Nyugat-Németországból érkezett, kihasználták a változások okozta bizonytalan gazdasági helyzetet és az infrastrukturális hiányosságokat: többek között öt rendezvényközpontjuk található MV különböző régiójában; a szélsőjobboldali, magát „nemzeti demokrata“-ként aposztrofáló, valójában neonáci párt, a Nationaldemokratische Partei Deutschlands (NPD) tíz évig képviseltette magát a tartományi parlamentben, és a tartományban a nacionalista telepések különböző csoportjai több területen is koncentrálódnak. Bár a szélsőjobboldali aktivisták ilyen koncentrációi NRW egyes régióiban is megtalálhatók, Mecklenburg-Vorpommernt egyes szakemberek a szélsőjobboldal „kísérleti terepéeként” emlegetik (TREPSDORF, 2017).⁷

4. A vizsgálat felépítése

A módszertani megközelítés mindkét kutatásban azonos volt, és három modulból állt. Az első modul során a két szövetségi állam valamennyi régiójában, különböző munkaterületeken dolgozó szociális munkásai egy (online) kérdőív kitöltésére lettek felkérve; a második fázisban epizodikus interjúk készültek az online felmérésben részt vevő szakemberek egy részével; a harmadik modulban pedig az AfD-frakciók dokumentumainak elemzése történt meg, a tartományi parlamentekben történő, a szociális munkával kapcsolatos AfD-aktivitások kiértékelése céljából.

Az (online) kérdőív a szakmában tevékenykedő szakemberek a szélsőjobboldal szociális munkára gyakorolt hatásaival kapcsolatos megfigyeléseire kérdezett rá részletesen. A felmérésre a meghívókat a hólabdamódszer alapján küldtük ki, amelynek során kiindulópontként olyan szervezeteket kerestünk meg, amelyek a szövetségi államok különböző régióiban, valamint különböző munkaterületeken (a gyermek- és ifjúságvédelemre, a szükséghelyzetekben való segítségnyújtásra, a nemi esélyegyenlőségre és a közösségi munkára összpontosítva) tevékenykednek. A kérdőív kitért a válaszadó szervezetének felépítésére és

---

⁵ A német mikroenzusban a migrációs háttérrel 2016 óta a következőképpen határozzák meg: „Migrációs háttérrel rendelkezik az a személy, aki vagy akinek legalább az egyik szülője nem rendelkezik születésénél fogva német állampolgársággal”. Ez a fogalm meghatározás a következő személycsoportokat foglalja magában: bevándorló és nem bevándorló külföldiek, honosított bevándorlók és nem honosított bevándorlók, német nemzetiségű repatriáltak (Spätaussiedler), olyan személyek, akik német állampolgárságot kaptak német szülő általi örökbefogadás útján, a fent említett négy csoport német állampolgársággal született gyermekei (BAMF, 2022).

⁶ A német belügyminisztérium hatásköre alá tartozó, wiesbadeni székhelyű hivatal honlapjának elérhetősége: <https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/behörden/DE/destatis.html>.

⁷ A jelen cikkben nem tudunk bővebben kitérni a két tartomány nagyon eltérő történelmi kontextusára a második világháború és 1989 között. Fontos megjegyeznünk, hogy a kutatási eredményeket ebben az összefüggésben is vizsgáljuk. Mindazonáltal az eredmények alapján elmondható, hogy jó 30 évvel a rendszerváltás ill. Németország újraegyesítése után a szélsőjobboldal előretörése össz német problémaként kerül megvitatásra, megoldásokat keresni össz német szinten javasolunk, helyi sajátosságok és lokális eltérések figyelembevételével. Mára kialakult egy német-német életvalóság, amelyet már nem lehet kelet-nyugat dichotómiában ábrázolni, még a szélsőjobboldali szcénában sem.

összetételére, a régióban a szélsőjobboldallal kapcsolatos általános megfigyelésekre, a szélsőjobboldal szociális munkára gyakorolt hatásaival kapcsolatos részletes megfigyelésekre, és végül lehetőséget adott a témával kapcsolatos észrevételek saját megfogalmazására is. A kérdőív zárt és nyitott kérdéseket is tartalmazott, az utóbbiaknál a válaszadókat például arra kérték, hogy írják le az általuk tapasztalt helyzeteket vagy eseményeket. A beérkezett kérdőívek közül 377-et vontak be az elemzésbe NRW-ben és 252-t MV-ben. Ami a szövetségi államokon belüli különböző régiókat illeti, a válaszok nagyrészt megfelelnek a szövetségi államok társadalmi-demográfiai mintáinak. A településszerkezetet tekintve a városi régiók felülreprezentáltak, ami szintén a szolgáltatások központosítására utal: 10.000 főnél kevesebb lakosú településekről NRW-ben a válaszok 19%-a, MV-ben 40%-a származik. A szociális munka különféle tevékenységi területei meglehetősen jól képviseltetik magukat.

A második fázisban a kérdőíves felméréseket részben standardizált, epizodikus interjúk segítségével mélyítettük el, hogy részletesebb információkat kapjunk a megfigyelt hatások témáit és mintázatait illetően. A kérdőív válaszadói közül választottuk ki az interjúalanyokat, akik beleegyezésüket adták az interjúkészítéshez. Különböző régiókból, valamint különböző szakmai területeken tevékenykedő szociális munkások válaszait hasonlítottuk össze. A munkaterület bemutatása után az interjúalanyokat arra kértük, hogy vázolják fel azokat a helyzeteket, amelyekben a szélsőjobboldal szociális munkára gyakorolt hatásait tapasztalták – akár ezek saját, a szociális munka tárgykörébe sorolható szolgáltatásai formájában, akár kívülről, akár a szakma által működtetett intézményi szervezeten belülről érkeztek is ezek a hatások. Az interjúk hossza 30 perc és közel két óra közötti időtartamot ölelt fel és összesen 45 interjút elemeztünk (24-et NRW-ben, 21-et MV-ben).

A kérdőíveket és az interjúkat a két tartományi parlamentben működő AfD-frakció parlamenti dokumentumainak elemzése kísérte. A két tanulmányban összesen 135 dokumentum került elemzésre, ezek többsége olyan parlamenti vizsgálat, meghallgatás vagy határozat volt, amelyek tematikus kapcsolódást mutattak a szociális munkához. Az itt nyert eredményeket beépítettük a talált kategóriákba és változatokba; leginkább a „struktúrák elleni támadások” változatot képviselik, amelyre a 6.2. szakaszban térünk ki bővebben.

A nyert adatokat tartalomelemző eljárással analizáltuk, a három modulban azonosított incidenseket összevonva. A szélsőjobboldali befolyást képviselő eseményeket beazonosítottuk, és szükség esetén további kutatásokat végeztünk az anyagban említett epizódok ellenőrzésére (pl. a sajtóban megjelent beszámolók vagy szervezetek megkeresése révén). Ezt követően strukturáltuk a befolyásolás leglényegesebb formáit, és egyértelművé tettük alakjuk és funkciójuk jellemzőit (Mayring, 2015: 97-114). Három központi kategóriát nyertünk (saját programok, külső hatások és belső gyakorlatok), amelyek mindegyike alatt négy-öt változatot azonosítottunk (lásd a 6. szakaszt).

A vizsgálatok megközelítése nem tesz lehetővé reprezentatív megállapításokat például a befolyások gyakoriságáról vagy terephez kötött valószínűségéről. Mindemellett lehetséges, hogy azok a szociális munkások, akik saját tapasztalattal rendelkeztek a befolyásolásokkal kapcsolatban, inkább motiváltak a kérdőív kitöltésére és az interjúban való részvételre. Mivel a kutatás célja empirikus ismeretek szerzése volt arról, hogy a szélsőjobboldal gyakorol-e befolyást a szociális munkára és ha igen, milyen formában, az érintett szakemberek ilyen mérvű involváltsága előnyösnek bizonyult. Bár a nyert adatok nem tartanak igényt semmiféle

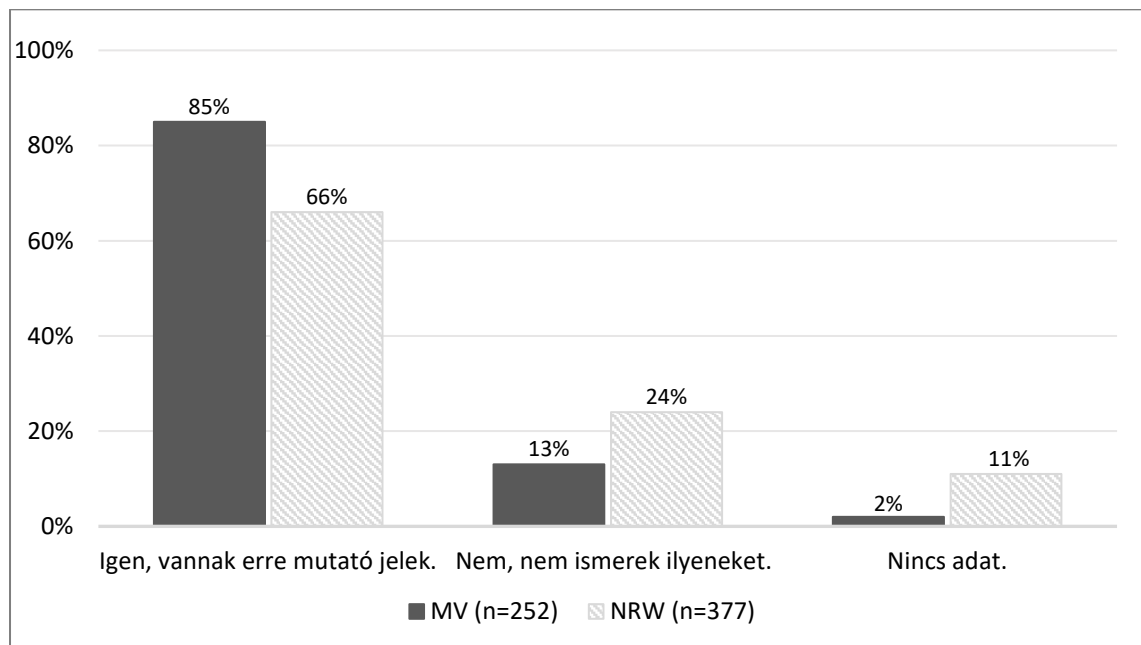
reprezentativitásra, tükrözik a befolyásolás lehetséges eloszlását és többé, illetve kevésbé releváns formáit.

A következő, 5. szakaszban a kérdőívekből származó eredményeket mutatjuk be, amelyek a fent feltett kérdések első válaszokat szolgáltatnak. A 6. szakaszban röviden ismertetjük a talált kategóriákat és változatokat, néhány konkrét példával illusztrálva ezeket.

5. A szakemberek érzékelik a szélsőjobboldali tevékenységek növekedését az egyes régiókban, valamint ennek a szociális munkára gyakorolt hatásait

A kérdőív eredményei azt mutatják, hogy a szélsőjobboldalt a szociális munka szakemberei a két német tartomány minden régiójában növekvő problémának tekintik. Míg összességében a válaszadók többsége megfigyelte a szélsőjobboldali tevékenység jeleit a régiójában, Mecklenburg-Vorpommernben az erre a kérdésre igennel felelő válaszadók aránya jelentősen magasabb, 85%-nyi, Nordrhein-Westfalenben 66%-nyi (1. ábra). Ezen válaszadók többsége az elmúlt tíz évben érzékelte a vizsgált tevékenységek növekedését. Ez magában foglal olyan masszív formákat, mint a fizikai támadások, amelyeket az NRW-ben dolgozó szakemberek 41%-a említ. Kialakult színtér jelenlétére a válaszadók 34% utal ugyanott. MV-ben a vagyon elleni károkozást és a személyek elleni erőszakos támadásokat a válaszadók 32%-a jelzi, kialakult színtérről pedig 26%-nak van tudomása.

1. ábra: A szélsőjobboldali tevékenység jelei a két vizsgált német tartományban

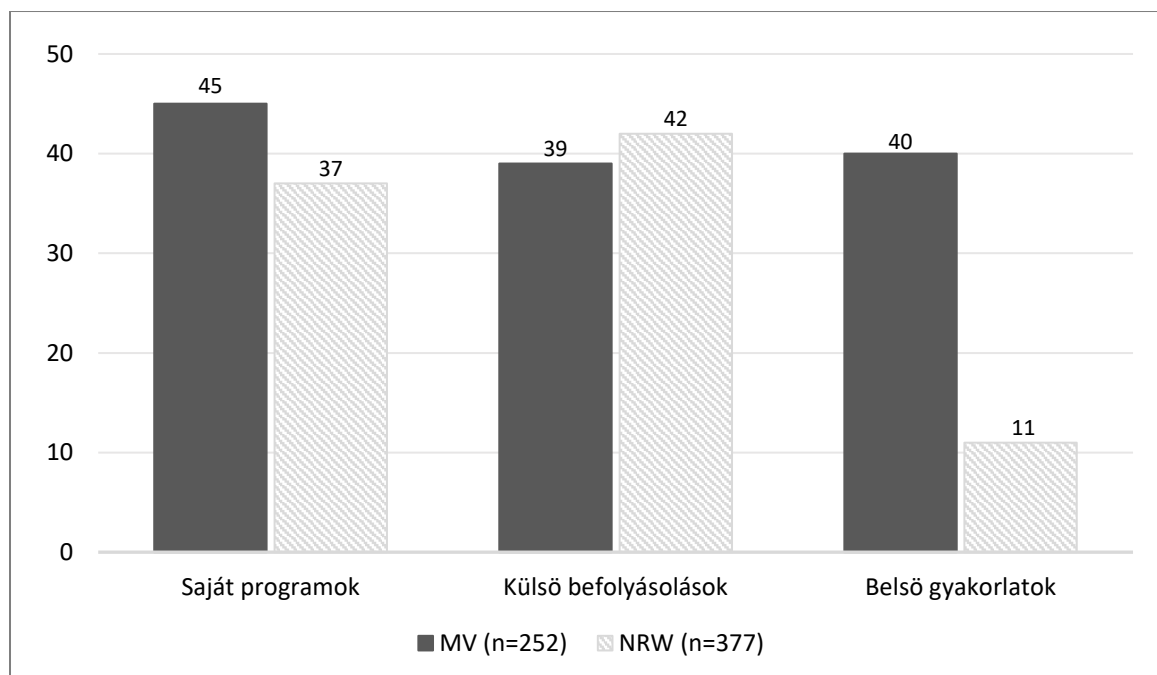
Összességében a válaszadók meglehetősen optimisták azzal kapcsolatban, hogy szervezeteik érzékenyek-e a szélsőjobboldal befolyását illetően. NRW-ben a szakemberek 65%-a és MV-ben 57%-a „nagyon jelentős” vagy „jelentős” tudatosságról számol be. Az NRW-i válaszadók azonban sokkal gyakrabban hivatkoznak a szélsőjobboldallal kapcsolatos válaszadás nyilvános és intézményi formáira, például rendezvények szervezésére (NRW: 31%; MV: 19%),

továbbképzéseken való részvételre vagy azok szervezésére (NRW: 35%; MV: 31%) vagy intézményeik szélsőjobboldallal szembeni nyilvános kiállítására (NRW: 37%; MV: 25%; több válasz lehetséges). A szélsőjobboldallal kapcsolatos tudatosság megítélésében is vannak különbségek az egyes régiókban. Míg NRW-ben a válaszadók 42%-a, addig MV-ben csak 27%-a véli úgy, hogy régiójukban magas a tudatosság szintje. Ezek a különbségek a szélsőjobboldallal szembeni regionális tevékenységekben is tükröződnek. NRW-ben a válaszadók 42%-a említi a tájékoztató rendezvényeket (MV: 32%), 59%-uk a civil társadalomban való általános részvételt (MV: 58%), 46%-uk pedig a szélsőjobboldal elleni projekteket (MV: 43%).

A tanulmányok középpontjában a szakemberek által a szélsőjobboldalnak a szociális munkára gyakorolt hatásairól tett kijelentések állnak. Ezek három központi kategóriába sorolhatók (2. táblázat). Összesen 82 válaszadó (NRW: 37; MV: 45) állítja, hogy konkrét példákat tud felhozni olyan szociális szolgáltatásokra ill. programokra, amelyeket szélsőjobboldali aktivisták szerveznek és kínálnak. A már meglévő szociálismunka-szervezetekre gyakorolt konkrét külső befolyásokról összesen 81 válaszadó (NRW: 42; MV: 39) számol be. Összesen 55 szakember (NRW: 11; MV: 40) észlel konkrét befolyást a szociális munka szakmai szolgáltatásain belül. A belső hatásokat a MV-i szakemberek lényegesen gyakrabban jelezték. E tartományban lényegesen több szakember tudja elképzelni, hogy ilyen hatások megjelennek, még akkor is, ha személyesen nincs tudomásuk róluk.

2. ábra: A szociális munkára gyakorolt konkrét szélsőjobboldali befolyásolások csoportosítása a két vizsgált tartományban

Összességében a különbségek azt mutatják, hogy a jobboldali tevékenységeket a szakemberek gyakrabban érzékelik MV-ben, mint NRW-ben. És bár MV-ben a válaszadók több általános szélsőjobboldali befolyást említenek a régióban és több befolyást a szociális munka szakmai

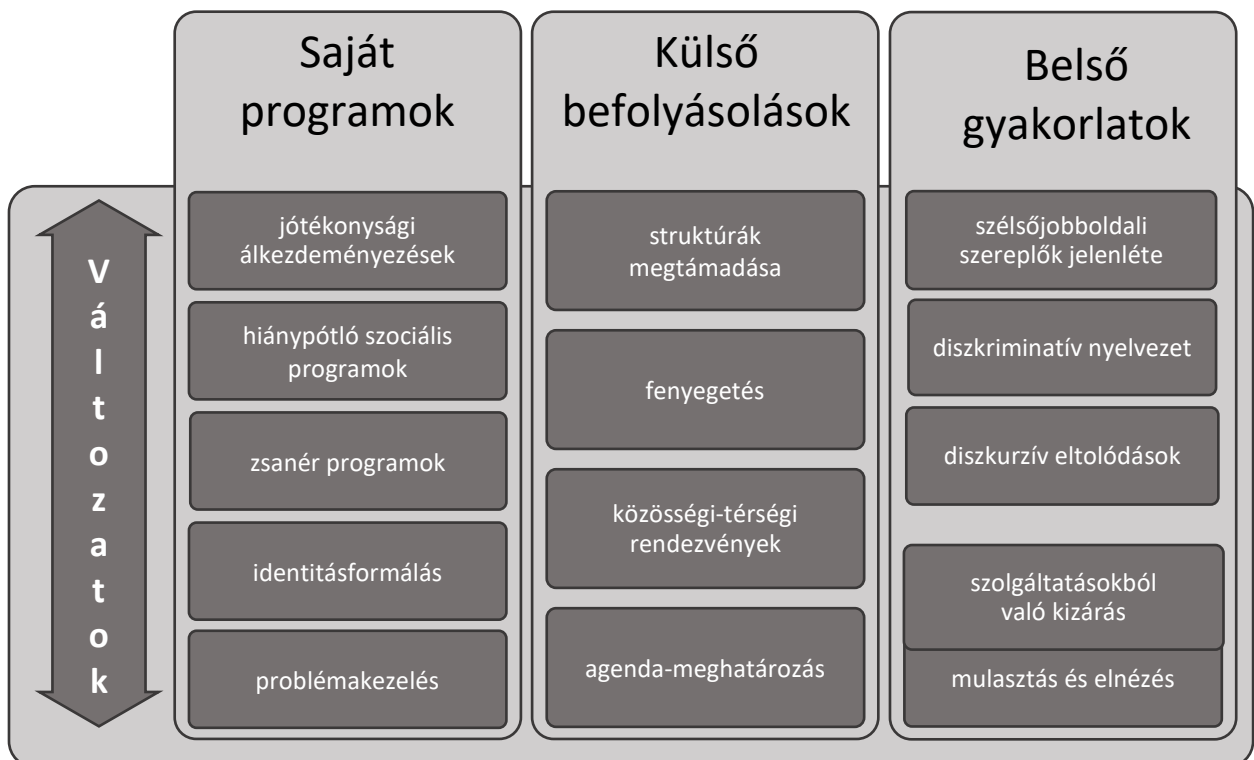
szervezetein belül, feltűnő, hogy intézményi válaszokat ebben a szövetségi államban ritkábban érzékelnek akár a régió, akár a szociális munka szervezetei részéről.

A kérdőív eredményei összességében azt mutatják, hogy a szélsőjobboldalnak a szociális munkára gyakorolt hatásait a szakemberek érzékelik. A befolyásolási kísérletekre vonatkozó megfigyelések minden régióra és munkaterületre kiterjednek, és nem köthetők különösebben sem csupán városi, sem vidéki struktúrákhoz. Az eredményeket az interjúk is megerősítik, amelyek minden régióban, munkaterületen, társadalmi és intézményi struktúrában szolgáltatnak konkrét példákat a befolyásolás különféle formáiról. A következő szakasz betekintést nyújt azokba a formákba és konkrét példákba, amelyek a teljes vizsgált anyagban megtalálhatók.

6. A befolyásolások formái

A 3. ábra áttekintést nyújt a szociális munkára gyakorolt szélsőjobboldali befolyás mindkét tanulmányban talált kategóriáiról és változatairól. Az alábbiakban röviden ismertetjük ezeket.

3. ábra. A szélsőjobboldal szociális munkára gyakorolt befolyásának kategóriái és változatai

6.1 Saját programok: jótékonyági állekdeményezések és a szűkebb szcena felajánlásai

Öt változat különböztethető meg a saját programok kategóriáján belül, amely a szélsőjobboldali szereplők által szervezett szociális tevékenységeket fedi le. Az első és a szakemberek által gyakran említett változat a *jótékonyági állekdeményezések* elnevezést kapta. Ennek a leggyakoribb formája az adományozás. Karitatív kezdeményezésekről számolnak be szakemberek például hajléktalanellátó intézményeknél, helyi élelmiszerbankoknál vagy ifjúsági központoknál. A szakemberek említik még az idősek számára történő bevásárlást, a közterületek (pl. játszóterek körüli) takarítási akciókat vagy az önjelölt polgárőrök járőrözését. Mindezeket az állekdeményezéseket az jellemzi, hogy ahhoz a helyi közösséghez és annak „jóllétéhez” köthetők, amelyhez állítólag tartoznak. Ugyanakkor e közösségek határait és korlátait is kijelölik, miközben a közösségeken kívülre rekesztett embereket leértékelik vagy a közösségek tönkretételével vádolják. A jótékonyági állekdeményezések mindig politikai üzenetekkel kapcsolódnak össze, sokszor az állítólagosan kezelendő problémákért felelős sikertelen (szociális) politika kritikáját is tartalmazzák. A szélsőjobboldalra jellemző populista stílusban a jóléti szervezeteket is éri kritika: például amikor szélsőjobb elkötelezettségű egyének vagy csoportok olyan híreket terjesztenek, melyek szerint jótékonyági szervezetek külső „főnökei” a „pezsgőosztályukon” szórakoznak, miközben a helyi lakosság nem kap elegendő ellátást. A jótékonyági állekdeményezéseknek nagy nyilvánosságot kerítenek, mindenekelőtt a közösségi médián keresztül. Az állekdeményezések dilemmát okoznak azon intézmények szakemberei számára, amelyek az adományok címzettjei: ha a szakemberek elfogadják az adományokat, azzal a politikai üzenetet támogathatják; ha nyilvánosan elutasítják azokat, az megerősíti a szélsőjobb által terjesztett „korrupt elit” -ről alkotott képet, amely csak a saját érdekeit tartja szem előtt. A jótékonyági állekdeményezések összességében nem járnak együtt sem a tárgyalt problémák iránti hosszabb távú elkötelezettséggel, sem a meglévő szociális szolgáltatások elemzésével. A válaszadók által leírt esetek mindegyike azt jelzi, hogy ez a változat elsősorban politikai üzenetek közvetítését szolgálja, nem pedig egy társadalmi probléma hosszú távú kezelésére irányul.

Egy némileg eltérő változat a *hiánypótló szociális programok* biztosítása olyan vidéki régiókban vagy városi körzetekben, ahol az állami vagy önkormányzati struktúrák hiányoznak vagy alulfejlettek és a szociális ellátás hiányos, vagy (már) nem áll rendelkezésre. A szélsőjobboldali aktivisták által létrehozott szociális szolgáltatások ilyen közegben vonzóvá válhatnak bizonyos felhasználói csoportok számára. A szakemberek által említett konkrét példák közé tartoznak a szervezett futball- és egyéb rendszeres sport és ifjúsági programok (pl. bulik, ünnepélyek) tizenévesek számára, egyéni fiatal álláskeresők kísérése és támogatása, valamint falunapok, gyermekfesztiválok, kerékpártúrák szervezése. A hiánypótlás olyan tényleges programra utal, amely nem kapcsolódik közvetlenül politikai üzenethez. Mindazonáltal a közvetlen üzenet hiánya nem jelenti azt, hogy politikamentes tevékenységekről van szó. Épp ellenkezőleg, a szakemberek azt feltételezik, hogy e programok a gramscianus értelemben vett kulturális hegemóniáért folytatott küzdelem részeként értékelhetők.

A *zsanér programok* ezzel szemben olyan tevékenységeket fednek le, amelyek többnyire szociokulturális jellegűek, és amelyek kiterjednek az olyan szűk szélsőjobboldali szcénákra és azokon kívülre is, mint az Identitárius Mozgalom, a neonáci csoportok vagy a völkisch közösségek. Lehetővé teszik, hogy az emberek megismerkedjenek egy olyan mozgalommal,

amelyet szélsőséges világnézet jellemez, és ehhez kapcsolódni tudjanak. Ide tartoznak különösen a koncertek vagy dalestek, a tanácsadási szolgáltatások (például álláskeresők vagy segélyezettek számára) és az utcai és gyermekfesztiválok. Ezeket a programokat nyilvánosan hirdetik, de a semleges elnevezéseknek („gyerekzsúr”, „karácsonyi ünnepség”, „családi kirándulás”, „konzultációs óra”) köszönhetően eleinte nem derül ki, hogy a szélsőjobboldal kezdeményezi ill. szponzorálja őket. Akik aztán érdeklődést mutatnak a csoportok rasszista és antidemokratikus ideológiája iránt, azokat igyekeznek megnyerni a szűk körű szcénák kiterjedtebb tevékenységeihez.

Az *identitásformáló* és a *problémakezelésre* irányuló tevékenységek ezzel szemben a szűk körű szcénákon belül alakultak ki, amelyekhez a *zsanér programok* vezethetnek. Ezeknek általában nincs missziós jellegük, mivel a szubkulturális élet részét képezik. Az *identitásformáló tevékenységek* a kollektív összetartozás érzésének megteremtését szolgálják. Ezek közé tartoznak különösen a koncertek és dalestek, az előadások és a beszélgetőcsoportok, valamint az élményközpontú akciók. A legismertebbek az Identitárius Mozgalom kampányai, mint például a középületek szimbolikus elfoglalása és a szélsőjobboldali harcművészeti csoportok verseny-rendezvényei. A szociális munkások számára döntő szerepet játszanak az olyan szélsőjobboldali szervezetek, mint a „Sturmvolgel”, a „Freibund” vagy az „Artgemeinschaft” völkisch telepesei, illetve az „Anasztázia Mozgalom” által szervezett üdülőtáborok, amelyek kifejezetten gyerekekre és fiatalokra mint célcsoportra összpontosítanak. Ehhez a változathoz tartoznak a rendszeres rituálék is, mint például a napforduló ünneplése, amely például a völkisch⁸ telepések körében megfigyelhető.

Míg az identitásformáló tevékenységek a zárt közösségeken belüli potenciálisan pozitív élményekhez kapcsolódnak, addig a *problémás élethelyzetekben való támogatás* változata az ideológiai pozicionálással kapcsolatos problémák kezelését szolgálja. Ide tartoznak a szociális és jogi tanácsadás szervezett formái vagy a fogvatartottak támogatása. Ezen szolgáltatások némelyike már igen nagy hagyományokkal rendelkezik, és bár olykor nyilvános üldöztetés kíséri őket, mégis sikerül őket évtizedeken át változó személyek vagy csoportok által megvalósítani. Ezeknek az ajánlatoknak a célja a szcénán belüli szolidaritás és lojalitás növelése azáltal, hogy támogatást nyújtanak a közösség iránt elkötelezetteknek.

6.2. Külső befolyások: Szisztematikus támadások és fenyegető epizódok

A külső befolyások a szélsőjobboldali szereplők minden olyan kísérletét felölelik, amelyek arra irányulnak, hogy befolyásolják a bejáratott szociális szolgáltatásokat, és hatást gyakoroljanak a szociális munka témáira, struktúráira, szakembereire, szolgáltatásaira vagy konkrét programjaira. A *struktúrák megtámadása* a szociális munka intézményeinek, témáinak vagy szakembereinek megtámadását, megkérdőjelezését és destabilizálását, valamint a legitimitásuk megkérdőjelezésére irányuló befolyásolási tevékenységeket fedli le. Ezeket a tevékenységeket gyakran a politikai színtér pozicionálja. Elsősorban az AfD parlamenti

---

⁸ A „völkisch” elemző kifejezés etnikai-homogén, faji szemléletre utal, megfelelő angol fordítása „racial-national” („faji-nemzeti”) lenne. Az e gondolkodás révén kialakult identitásközösséget (németül „Volksgemeinschaft”) megfelelően „faji-nemzeti közösségnek” kell nevezni (GRIFFIN 2020: 147) (MARSOVSZKY, 2022: 321), M. Völkische Esoterik und Transzendentalisierung der Nation als antisemitische Schuldabwehr in Ungarn. Z Religion Ges Polit 6, 309–334 (2022). <https://doi.org/10.1007/s41682-021-00096-8>

tevékenysége tartozik ide, amelyre regionális és tartományi szinten is találtunk példákat. Ezek a migrációval kapcsolatos szociális munka heterogén területeinek, témáinak és címzettjeinek beszűkítését célozzák, és ismételten a rasszista narratívák megalapozására irányulnak, például amikor parlamenti meghallgatások során az ifjúsági központokban vagy a védett lakhatásban élő „migránsok” arányára kérdeznak rá. Ezen túlmenően kísérleteket tesznek arra, hogy megkérdőjelezzék bizonyos ifjúsági munkaszervezeteket, a demokráciára nevelés vagy a szexuális nevelés területén működő intézményeket. Ezekben az esetekben a szélsőjobboldali pártok helyi és tartományi szinten követelik ezen intézmények finanszírozásának leállítását. És bár a vizsgálatokban talált esetekben az ilyen kérések eddig nem jártak sikerrel, nagy nyomást és több munkaterhet rónak a megtámadott szervezetekre. A *struktúrák támadásának* változata magában foglalja a parlamenti területen kívüli szereplők tevékenységét is, mint például az internetes gyűlöletkeltést vagy a konkrét szervezetek, például a közösségi házak elleni verbális támadásokat is.

A *fenyegetés* magában foglalja a szociális munka szakemberei vagy intézményei ellen titokban vagy nyíltan tett támadásokat, amelyek erőszakot vagy erőszakkal való fenyegetést tartalmaznak. Különösen a demokrácia és az emberi jogok mellett elkötelezett szociális munkások és intézmények vannak kitéve ilyen fenyegetéseknek. A fenyegetések az agresszió különböző szintjen fordulnak elő. Számos Molotov-koktélós, vajsavas és gyújtogatásos támadást dokumentáltak ifjúsági munkával foglalkozó intézmények és migrációs központok ellen, amelyek szerencsére eddig csak anyagi károkat okoztak, bár néhány esetben a megtámadott szervezetekben a kliensek vagy az ott dolgozók is jelen voltak. Legalább három olyan esetről tudunk, amikor szélsőjobboldali aktivisták megostromolták a szervezeteket – az egyik esetben több órán keresztül, és sikerült követniük és megtámadniuk egy szociális munkást is, amikor az elhagyta az intézményt. Ilyen ostromokat dokumentáltak a menekülteket befogadó központok előtt is, amelyek közül néhányat több héten keresztül fenyegettek. A személyzet egyes tagjai fenyegető leveleket kaptak a munkahelyi vagy magáncímükre, esetenként a magángépkocsijukon találtak ilyeneket. Az is ismert tény, hogy egyes szakemberek szerepelnek szélsőjobboldali csoportok úgynevezett ellenséglistáin. Három elszigetelt esetben dokumentáltak egyes szakemberek elleni fizikai támadásokat, amelyek azok munkájához kapcsolódtak.

A *közösségi-térségi rendezvények* és az *agenda-meghatározás* változatai kevésbé destruktív irányultságúak, inkább a szociális munka szolgáltatásainak tartalmi befolyásolását és újraszabályozását célozzák. Számos példa van olyan közösségi-térségi eseményekre, mint a flashmobok, tüntetések, graffiti- valamint a szórólap- és matricakampányok, amelyek a szociális munka klienseit célozzák, meggyőzendő őket tekintélyelvű vagy rasszista nézetekről. Politikai és egyéb szereplők, például szülők vagy egyéni címzettek a finanszírozás témáját agendameghatározásra használják (pl. amikor a „csak németeknek” szóló programok finanszírozását kérik, vagy az „értékalapú” programokat részesítik előnyben), vagy arra, hogy a felhasználók bizonyos csoportjait a finanszírozásra nem méltónak állítsák be („Valóban szükséges, hogy már húsz szíriai gyerek legyen bent? Amikor tudjuk, hogy tíz német gyermek még mindig várólistán van?”; vagy „Nem kellene a németeket előnyben részesíteni?”). A migrációs háttérrel rendelkező alkalmazottak ellen is agítálnak, és megkérdőjelezzik vagy vitatják a szociális munka intézményeihez való tartozásuk jogosságát („nem kell meglepődni, ha már nem jön senki az intézménybe, ha ilyen embereket engednek itt dolgozni”).

6.3 Belső gyakorlatok: Szélsőjobboldali személyek jelenléte és mindennapi eltolódások

A *belső gyakorlatok* alatt a szociális munka szakmai szolgáltatásain belüli minden olyan cselekvési formát értünk, amely befolyásolja ezek témáit, struktúráit, szakembereit, kínálatát vagy koncepcióját. Ezek a befolyások származhatnak szakemberektől, felhasználóktól vagy az adott szolgáltatásokkal kapcsolatban álló vezetői vagy tanácsadói testületekben dolgozó személyektől. Mindkét szövetségi államban öt változatban jelentkeznek. Az első változat olyan egyéni alkalmazottak *jelenlétére* utal, akik a szélsőjobboldalhoz sorolhatók. A kutatási anyagból kiderül, hogy a szélsőjobboldali alkalmazottak olyan különböző területeken dolgoznak, mint az interkulturális szociális munka, az iskolai szociális munka, a fiatalok bentlakásos intézményei, fiataloknak nyújtott napközbeni szolgáltatások, gyermekek napközi otthonai és a hajléktalanok segítése. Az alkalmazottak egy része nyilvánossá teszi szélsőjobboldali meggyőződését, mások viszont titokban tartják, miközben dokumentálható a neonáci vagy völkisch csoportokhoz, szélsőjobboldali szövetségi közösségekhez vagy szélsőséges pártokhoz való tartozásuk. A nyíltan szélsőjobboldali alkalmazottak ismert helyi szervezetekben és hálózatokban vesznek részt, az intézményekben összeesküvés-elméleteket vagy történelmi revizionista nézeteket képviselnek, saját szubkultúrát képviselő ruházatot viselnek (több szélsőjobboldali ruházati márka és címke is létezik Németország-szerte) vagy szélsőjobboldali szimbólumokat használnak. A rejtőzködő alkalmazottak nem fedik fel ezeket a kapcsolatokat. Ezekben az esetekben a kollégák általában csak bizonyos idő elteltével szereznek tudomást a szakemberek intézményen kívüli szélsőjobboldali tevékenységéről. A kutatások a szélsőjobboldali alkalmazottak mellett a szélsőjobboldali szcénához és csoportokhoz sorolható kliensekre is hoznak példákat, például az ifjúsági munka, a fiatalok számára létrehozott bentlakásos intézmények vagy napközbeni programok, az iskolai szociális munka vagy az önszervező szervezetek által nyújtott szolgáltatások igénybe vevőit.

A *diszkriminatív nyelvezet* használata sok esetben nem függ össze a jobboldali szereplők jelenlétével a szociális munkán belül. A megkérdezett szakemberek számos példát hoztak fel kollégák és felhasználók kategorizáló és leértékelő mindennapi kijelentéseire. A példák jól mutatják, hogy sztereotípiák és előítéletek reprodukálásáról van szó, vagy a címzettek különböző csoportjainak szóbeli kirekesztéséről. A diszkriminatív nyelvezet a szociális munka intézményeiben a gyűlöletbeszédet is magába foglalja. Sok szakember szemében egyértelműen jobbra tolódtak a társadalmilag elfogadott nyelvhasználat határai.

A harmadik változatot *diszkurzív eltolódásoknak* nevezzük: ezek olyan érveket ölelnek fel, amelyek tekintélyelvű, antidemokratikus vagy inhumánus álláspontokat tükröznek. Egyrészt találkozhatunk etnopluralista érvelésekkel, például, amikor a szakemberek azt állítják, hogy a szociális munka kínálatát „csak a németeknek” kellene fenntartani. Ebben az esetben a „német” hovatartozás nem a jogszerű tartózkodási státuszra, hanem egy feltételezett – és homogénnek beállított – „német kultúrához” való tartozásra utal. Ugyanezek az érvelési minták megtalálhatók különböző hatóságok képviselőinél is. Ismeretes például egy olyan eset, amikor egy bevándorlókat segítő tanácsadó testület létrehozását „veszélyes párhuzamos struktúrának” bélyegezték. Más példákban a címzetteket a felhasználás és a hasznosság logikája szerint ítélik meg. A szociális munkások például azzal az érveléssel tagadják meg a menekültektől az oktatási programokhoz való hozzáférést, hogy a „német pénz” kárba vész, ha a menekültek visszatérnek származási országukba.

Negyedszer, a szélsőjobboldali befolyás olyan változatban is megjelenik, amelyben a szociális munka címzettjeit közvetlenül *kizárják* meglévő szolgáltatásokból, vagy amikor a programokat úgy módosítják, hogy azok bizonyos csoportok számára már nem elérhetők. Ez a változat a rejtett és hallgatólagos diszkriminációtól a nyílt diszkriminációig terjedő skálán jelenik meg, például az ifjúsági munkában (pl. amikor bizonyos ajánlatokat csak „német etnikumúak” számára tartanak fenn), az ifjúsági gondozásban (pl. amikor a bevándorlók rasszista érvek miatt kevesebb forráshoz jutnak védett lakhatás szempontjából, mint a német társaik), a hajléktalanellátásban (pl. amikor a szociális munkások akadályozzák a bevándorlók hozzáférését az ellátáshoz) vagy a munkaerő-piaci programokban (pl. amikor bizonyos programokban csak német etnikumúaknak adnak helyet).

Végül a *mulasztás és elnézés* olyan változatként értelmezhető, amely áthatja a többi változatot. Az érintett szakemberek nem feltétlenül osztják a szélsőjobboldali nézeteket, de konkrét helyzetekben nem is állnak ki ezekkel szemben. Ez teret nyújt a szélsőjobboldali gyakorlatok megvalósulásának, és lehetővé teszi azok sikerét.

7. Kihatások a szociális munkára: Befolyásolás történik, nem ritkán erőteljes és erőszakos formában, a szakembereket és a klienseket egyaránt veszélyeztetve

A szélsőjobboldal befolyása a szociális munkában mindkét vizsgált német tartomány minden régiójában megfigyelhető. A saját szolgáltatások kínálata és a külső hatások számottevően erősebbnek mutatkoznak ott, ahol a szélsőjobboldali szereplők hálózatokat tudtak létrehozni. Ez különösen érvényes a Németország északi részén fekvő Mecklenburg-Vorpommernre, ahol a szélsőjobboldali szcénának mély gyökerei vannak, de Nordrhein-Westfalen egyes régióira is, ahol a szereplők az évek során szövetségi csoportosulásokba vagy politikai pártokba tömörültek. A szélsőjobboldali támadások és területfoglalások szintén különösen erősek mindkét szövetségi államban, ahol az állami struktúrák gyengének mutatkoznak. Ez olyan rések keletkezéséhez vezet, amelyeket a szélsőjobboldali szereplők saját szolgáltatások kiépítésére használhatnak fel, de a hiányok okozta rések megkönnyítik számukra politikai szereplők és szociális intézmények hibáztatását is a szociális infrastruktúra hiányaért.

A vizsgált befolyások a szociális munka minden területén megtalálhatók. Különösen érintettek azonban azok a kontextusok, amelyek szilárdan elkötelezettek az emberi jogok és a demokrácia mellett – mint például a migrációs munka, a demokráciára való nevelés vagy a nemek jogainak védelme. Ezek a területek azért is különösen figyelemre méltóak, mert a szélsőjobboldal alapvető narratívái ezekben a kontextusokban megismétlődhetnek. Ebben a tekintetben fontos szerepet játszanak a parlamenti területről érkező támadások. Az AfD parlamenti tevékenysége mindkét szövetségi államban a lakossági csoportok egyenlőtlenségét hangsúlyozza, megfoghatóvá téve rasszista érveléseket.

A kutatási eredmények azt is mutatják, hogy a szociális munka egyes szervezetei szisztematikus külső támadásoknak vannak kitéve. Ugyanakkor nem maga a szociális munka van reflektorfényben (vö. KAZMIERCZAK, 2019: 97), hanem azok a célok és elvek, amelyeket számos szolgáltatás magáénak tud. A támadások némelyike masszív formát ölt. Ezek a névtelen fenyegető levelektől kezdve a szélsőjobboldali szereplők intézmények előtti felvonulásán át közvetlenül az intézmények – ifjúsági központok, a migrációs munka vagy a demokráciaoktatás

központjai – elleni, valamint az ilyen munkaterületek egyes alkalmazottai elleni erőszakos támadásokig terjednek.

A szociális munka régebb óta fennálló intézményein belül ezek a gyakorlatok kevésbé erőteljes formákat öltenek, de nem kevésbé veszélyesek. A recipiensek rasszista értékelése és csoportosítása haszonelvű megfontolások alapján a szakemberek számos visszajelzésében megjelenik. A színes bőrű alkalmazottak sértegetéseknek és rasszista támadásoknak vannak kitéve. Sok szakember arról is beszámol, hogy az elmúlt években a rasszista vagy jobboldali populista álláspontok normalizálódását tapasztalta a szociális munkacsoportokban. Arra is van példa, hogy megfosztanak a szociális munka szolgáltatásaitól egyes felhasználókat, megtagadják tőlük a hozzáférést, vagy a hovatartozásuk alapján alacsonyabb rendű alternatívákat kínálnak nekik, például a védett lakhatási vagy munkaerő-piaci programokban. Különösen a szociális munka recipiensei azok, akik számára az eltolódások és a támadások fenyegetést jelentenek. A fennálló intézmények elleni támadások (gyűjtogatások, ostromok, rasszista üzenetek) összességében azt eredményezik, hogy a szociális munka szolgáltatásai nem nyújtanak biztonságos teret. Azok a terek, ahol a felhasználók tulajdonképpen védelmet keresnek a diszkriminációtól, és amelyeknek az egyes személyek megerősítését kellene szolgáltatniuk, szintén fenyegető helyszínekké válnak. Arra is találtunk példát, hogy a szélsőjobboldal befolyása miatt a szociális munka szolgáltatásai kivonultak bizonyos régiókból vagy munkaterületekről. Ez csökkenti a kliensek számára elérhető támogatási struktúrákat.

A kutatás empirikus anyaga számos példát mutat a sikeres ellenállásra, valamint a szélsőjobboldali támadásokra adott kreatív és helyi megoldásokra és válaszokra is: egy ifjúsági központ felhasználóitól és munkatársaitól kezdve, akik egy támadás után demokrácia-chartát dolgoztak ki és hoztak nyilvánosságra, egy hajléktalanokat segítő szervezetten át, amely a náci korszakban a szociorasszista népirtásról íródott rasszista dokumentumok feldolgozásában vesz részt, egészen a náci negyedként elhíresült körzetben végzett közösségi munkáig, amelyben a szélsőjobboldali dominanciát különböző intézmények együttes összefogása sikeresen visszaszorította.

Az eredmények azonban azt is mutatják, hogy sok intézménynek még hosszú utat kell megtennie a szisztematikus válaszokat jelentő lépésekig; és különösen azokban a régiókban, ahol a hatások gyakrabban jelentkeznek, az intézményesített válaszlépések ritkábbak.

8. Következtetések

Az eredményekbe való betekintést négy ponttal zárjuk, amelyekben összefoglaljuk a szociális munkára mint szakmára és tudományágra vonatkozó főbb következtetéseinket.

A szélsőjobboldallal kapcsolatos ismeretek elmélyítése és (ön)reflexió

A szakemberek feladata az, hogy a szélsőjobboldali hatásokat elérhetővé tegyék a szakmai reflexió számára. Ez egyrészt azt jelenti, hogy a (képzett) szociális munkásoknak⁹

---

⁹ A vizsgálatok során (újra) bebizonyosodott, hogy a szociális munkásként dolgozó szakemberek egy része nem szociális munkás képesítéssel rendelkezik, hanem más (tanári, neveléstudományi, politikatudományi diploma, vagy egyéb (nem szociális) szakmai végzettséggel) került a szakmába. Pontos adataink nincsenek arról, hogy milyen arányban töltik be a szociális munkás állásokat nem képzett szociális munkások Németország-szerte. Az általános munkaerőpiaci szakemberhiány a szociális munkában mutatkozott 2022-ben az IW (Institut der deutschen Wirtschaft, Német Gazdasági Intézet) felmérése alapján a legerősebben: A 2021 júliusa és 2022 júliusa

rendelkezniük kell a szélsőjobboldalról szóló ismeretekkel, és tisztában kell lenniük azokkal a szereplőkkel, témákkal, szimbólumokkal, stratégiákkal és formákkal, amelyek a szociális munkában megjelennek. Másrészt azt is el kell fogadnunk és tudomásul kell vennünk, hogy a mindennapi szociális munkában találkozhatunk diszkriminatív és embergyűlölő gyakorlatokkal is – nem könnyű felismerés ez egy olyan szakma számára, amelynek ettől messzemenően eltérő az énképe. Olyan reflexiós tereket kell teremteni, amelyekben biztosítható a szociális munka demokratikus alapelveiért, az emberi jogokért és a társadalmi igazságosságért való küzdelem verbalizálása és (ön)kritikus elemzése.

A támadások egyénítésének megszüntetése és szövetségek kiépítése

A támadásokat gyakran individualizáló stratégiával hajtják végre: egy adott ifjúsági központot lejártnak, egy adott közösségi házat gyűlölködő üzenetekkel árasztanak el, egy adott szociális munkást megfenyegetnek, megaláznak. Az ilyen individualizált támadások célja az ellenállás gyengítése és a szakma megosztása. Helyi, tartományi és nemzeti intézmények szövetségével kell válaszolni rájuk, hogy lekerüljön a nyomás az egyénekről és/vagy az egyes intézményekről, és nyilvánossá váljon, hogy a szakma alapvető érdekeinek közös védelméről van szó.

A demokrácia előmozdítása az egyetemi képzéstől kezdve

Az inhumánus és antidemokratikus ideológiák elleni munka nem az intézményekben kezdődik, hanem az akadémiai képzésben. Az olyan inhumánus ideológiákat, mint a rasszizmus vagy a sovinizmus, és ezek sajátos megjelenési formáit, főbb szereplőit és uralkodó racionalizációit a szociális munka tantervébe, valamint a demokráciára való nevelés koncepcionális alapjaiba és módszertani megvalósításába is be kell venni.

Intézményi válaszok kialakítása és kiterjesztése

A szociális munka elleni támadások szisztematikusak és folyamatosak. Hasonlóan szisztematikus és folyamatos védekezés szükséges, amely a befolyások ellen még azelőtt fellép, hogy azok konkrétá válnának. Adekvát válaszok lehetnek például a szélsőjobboldali befolyásokat regisztráló, szervezeteken átívelő központok létrehozása, valamint a munkaszerződésekben, a házirendekben, az önkéntes kötelezettségvállalásokban, a felsőoktatási tanulmányok végén vagy a szociális munka szervezeteiben tett jogi nyilatkozatok, amelyekre támadások vagy beszívárgás esetén hivatkozni lehet. Az iránymutatások, az incidensekről szóló nyilatkozatok és a fogalmi keretek megkönnyítik a stratégiai ellenválaszok megfogalmazását és az ezekért való kiállást. A már meglévő védelmi koncepciók – például a szexualizált erőszak elleniek – hatáskörét ki kell tágítani, hogy magukba foglalják a jobboldali diszkrimináció és erőszak elleni védekezési intézkedéseket is.

Az európai szociális munkában nagyfokú konfrontációknak vagyunk tanúi. Egyes országokban már előrehaladottabb konfliktusok figyelhetők meg, míg más államokban még csak most kerülnek felszínre a tárgyalt jelenségek. Mivel a szélsőjobboldal új szereplői és diskurzusai átlépik az államhatárokat, ezért a nemzeti határokon túl is figyelemmel kell kísérni őket. A németországi eredmények bemutatásával szeretnénk hozzájárulni a befolyásolási formákról és

---

közötti 12 hónapos átlagban összesen közel 540.000 szakképzett munkavállaló hiányzott. A szociális munka területén közel 20.600 álláshely maradt országszerte betöltetlen – ezt új rekordnak minősítette az intézet (SZ, 2022).

a megfelelő ellenstratégiákról szóló további eszmecserehez és ösztönözni ezek megvitatását a szociális munka akadémiai képzésében, tudományágában, mind a professzió szintjén és a gyakorlatban. A szociális munka nemzetközi definíciója és etikai kódexe értelmében Európa-szerte közösen kell felvállalnunk a szakmai értékek védelmét – egyértelműen elhatárolódva a szélsőjobboldali erők által képviseltektől.

Források

- BAMF – BUNDESAMT FÜR MIGRATION UND FLÜCHTLINGE (2022): Bevölkerung mit Migrationshintergrund in Deutschland, <https://www.bamf.de/DE/Themen/Forschung/Veroeffentlichungen/Migrationsbericht2019/PersonenMigrationshintergrund/personenmigrationshintergrund-node.html>; Látogatva: 2021. augusztus 8.
- BUNDESMINISTERIUM DES INNERN (BMI) (2020): *Verfassungsschutzbericht 2019*. <https://www.verfassungsschutz.de/de/oeffentlichkeitsarbeit/publikationen/verfassungsschutzberichte>; Látogatva: 2021. augusztus 8.
- DECKER, O., BRÄHLER, E. (szerk.) (2020): *Autoritäre Dynamiken: Alte Ressentiments – neue Radikalität*. Leipziger Autoritarismus-Studie 2020. Psychosozial-Verlag.
- FERGE, ZS. (2017): *Magyar társadalom- és szociálpolitika 1990–2015*. Osiris.
- FISCHER, J., DUNN, K. (szerk.): *Stifled Progress – International Perspectives on Social Work and Social Policy in the Era of Right-Wing Populism*. Barbara Budrich.
- GILLE, C., JAGUSCH, B. (2019): *Die Neue Rechte in der Sozialen Arbeit. Exemplarische Analysen*. FGW Studie Rechtspopulismus, soziale Frage & Demokratie 03. <http://www.fgw-nrw.de/studien/rechtspopulismus03.html>; Látogatva 2021. augusztus 22.
- GILLE, C., KRÜGER, C., WÉBER, J. (2022): *Einflussnahmen der extremen Rechten als Herausforderung für die Soziale Arbeit in Mecklenburg-Vorpommern*. Beltz Juventa.
- GILLE, C., KRÜGER, C., WÉBER, J. (2022a): „Influences of the far right on social work in Germany: systematic attacks and daily shifts”. In: *European Journal of Social Work*. <https://doi.org/10.1080/13691457.2022.2063810>; Látogatva 2021. augusztus 19.
- GILLE, C., KOHLSCHMIDT, J. (2022): *Continuities and transformations of racism in German Welfare Capitalism*. In F. PEROCCO (szerk.): *Racism and welfare state*. Springer VS.
- GRIGORI, E., TREBING, J. (2019): *Jugend an die Macht*. In L. BOEHNKE, M. THRAN, J. WUNDERWALD (szerk.), *Rechtspopulismus im Focus*. Springer VS.
- HAFENEGER, B., JESTÄDT, H., SCHWERTHELM, M., SCHUMACHER, N., ZIMMERMANN, G. (2021): *Die AfD und die Jugend. Wie die Rechtsaußenpartei die Jugend- und Bildungspolitik verändern will*. Wochenschau.
- KAŹMIERCZAK, T. (2019): *Social Work and Social Services in Polish Illiberal Democracy*. In: J. FISCHER, K. DUNN (szerk.): *Stifled Progress – International Perspectives on Social Work and Social Policy in the Era of Right-Wing Populism* (pp. 89–98). Budrich.
- LANDESHAUPTSTADT SCHWERIN, FACHDIENST HAUPTVERWALTUNG (LHS) (szerk.) (2022): *Schwerin in Zahlen*. <https://www.schwerin.de/kultur-tourismus/Information/stadtportrait/zahlen-und-fakten/>; Látogatva: 2022. november 28.

- LEHNERT, E., RADVAN, H. (2016): Rechtsextreme Frauen – Analysen und Handlungsempfehlungen für die Soziale Arbeit und die Pädagogik. Budrich.
- MARSOVSZKY, M. (2022): Völkische Esoterik und Transzendentalisierung der Nation als antisemitische Schuldabwehr in Ungarn. In: Zeitschrift für Religion, Gesellschaft und Politik, vol. 6/22, pp. 309–334. <https://doi.org/10.1007/s41682-021-00096-8>.
- MAYRING, P. (2015): Qualitative Inhaltsanalyse. Beltz.
- MSSKE – MAGYARORSZÁGI SZOCIÁLIS SZAKEMBEREK KÉPZÉSÉÉRT EGYESÜLET (2021): Statement on Act LXXXIX. <https://iskolaszovetseg.hu/allasfoglalasok/>; c
- RICHTER, C., QUENT, M. (2019): Democracy Under Stress: Right Wing Successes at the German Parliamentary Elections. In J. FISCHER, K. DUNN (szerk.): Stifled Progress – International Perspectives on Social Work and Social Policy in the Era of Right-Wing Populism. Budrich. 41–59.
- SALZBORN, S. (2019): German Right-Wing Extremism and Right-Wing Populism: Conceptual Foundations. In J. FISCHER, J., DUNN, K. (szerk.): Stifled Progress – International Perspectives on Social Work and Social Policy in the Era of Right-Wing Populism. Budrich. 33–58
- SCHUHMACHER, N., SCHERTHELM, M., ZIMMERMANN, G. (2021): Stay with the trouble. Politische Interventionen in der Offenen Kinder- und Jugendarbeit. BAG OKJE.
- SÜDDEUTSCHE ZEITUNG (SZ): In Deutschland fehlen mehr als eine halbe Million Fachkräfte. In: SZ, 2022.08.12. <https://www.sueddeutsche.de/wirtschaft/arbeitsmarkt-in-deutschland-fehlen-mehr-als-eine-halbe-million-fachkraefte-dpa.urn-newsml-dpa-com-20090101-220812-99-362296>; Látogatva 2022. november 29.
- TREPSDORF, D. (2017): Mecklenburg-Vorpommern 2017. Kontinuitäten und neue exemplarische Entwicklung. www.belltower.news/mecklenburg-vorpommern-2017-kontinuitaeten-und-neue-exemplarische-entwicklung-46398/; Látogatva 2021. augusztus 23.
- VIRCHOW, F. (2018): Die extreme und populistische Rechte in Deutschland nach 1945. Empirische Befunde und theoretisch-begriffliche Zugänge. In M. GOMOLLA, E. KOLLENDER, M. MENK (szerk.): Rassismus und Rechtsextremismus in Deutschland. Beltz Juventa. 28–43
- ZICK, A., KÜPPER, B. (2021): Die geforderte Mitte. Rechtsextreme und demokratiegefährdende Einstellungen in Deutschland 2020/2021. Dietz.